

Иштиқ. М. Ҳасанов

**ЎЗБЕКИСТОН
ГЕОГРАФИЯ ЖАМИЯТИ**

АХБОРОТИ

46-ЖИЛД

**ЎЗБЕКИСТОН
ГЕОГРАФИЯ ЖАМИЯТИ
АХБОРОТИ**

* * *

**ИЗВЕСТИЯ
ГЕОГРАФИЧЕСКОГО
ОБЩЕСТВА УЗБЕКИСТАНА**

---

46 – жилд

Тошкент-2015

Усманов М.Р., Каршибаева Л.К., Каримов И.Э.*
АГРАР СОҲАДАГИ ИСЛОҲОТЛАР ВА УЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС
ХУСУСИЯТЛАРИ

Аннотация: Ушбу мақолада аграр соҳадаги ислохотлар географик жиҳатдан таҳлил қилинган. Аграр соҳа республикада фермерчилик, қишлоқ хўжалиги ва ижтимоий муаммолар мисолида кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: фермер хўжалиги, деҳқон хўжалиги, қишлоқ аҳолиси, аграр соҳа, ер фонди, қишлоқ хўжалиги.

Реформы аграрного сектора и их особенности

Аннотация: В данной статье проанализированы географические особенности реформ, проводимых в аграрном секторе. Аграрный сектор рассматривается на примере проблем фермерства, сельского хозяйства и социальной жизни.

Ключевые слова: фермерское хозяйство, крестьянское хозяйство, сельское население, аграрный сектор, земельный фонд, сельское хозяйство.

Reformations in agrarion sphere and jts peculiarities

Resume: This article discusses the agrarion reformations geographically. The problems are investigated as the examples of agrarion sphere, farming in the republic, rural economy and social conditions.

Key words: farming industry, rural populition, agrarian sphere, land fund, rurar economy.

Кириш. Мамлакатимиз шароитида аграр соҳани ривожлантирмасдан туриб, умумикисодиётни кўтариш кийин иш. Аграр тармок республикамиз иктисодиётининг энг муҳим соҳаларидан биридир. Зеро, ҳозирги кунда республикамизда яшайдиган 30 миллиондан ортиқ аҳолининг 60 фоизга яқини қишлоқларда истикомат қилиб, мамлакат ялпи маҳсулотининг бир қисми ушбу соҳа улушига тўғри келади.

Мамлакатимизда қишлоқ хўжалигида амалга оширилаётган туб ислохотларнинг ҳуқуқий асослари яратилди. Ўнлаб қонунлар, ҳуқумат қарорлари ушбу соҳада олиб борилаётган ислохотларнинг қонун меъёрлари ва тартиб қоидалар асосида амалга оширилишида асос бўлиб хизмат қилмоқда. Қишлоқ хўжалигида кўп укладли иктисодиётни шакллантириш, турли мулкчилик ҳамда хўжалик юритиш шакллари фаолият кўрсатиши учун зарур бўлган ҳуқуқий меъёрий асослар яратилди.

Асосий қисм. Маълумки, Республика президенти хўжалик юритиш шаклларида фермерчиликни ривожлантиришга катта эътибор бериб, фермерлар муаммоларини ҳал қилиш ҳамда уларга ёрдам бериш тўғрисида кўндан бери ғамхўрлик қилиб келмоқда. Бунга мисол қилиб фермерлар ҳуқуқларини кенгайтириш, фермерлар ҳақидаги қонунларга қатор ўзгартиришлар киритилиши, шу жумладан, уларга ерларни узок муддатга ижарага бериш ва ижара муддатида мерос қилиб қолдириш ҳуқуқининг берилиши ва бу ерларни ширкатлар ер балансида чиқарилиши, хизмат кўрсатувчи ва тайёрлов ҳамда қайта ишлаш корхоналари билан тўғридан-тўғри шартнома тузиш ҳуқуқини, ресурслардан фойдаланиш ва ёлланма ишчилар олиб ишлатиш ҳуқуқининг берилиши қабиларни келтириш мумкин.

«Фермер хўжалиги тўғрисида»ги, «Деҳқон хўжалиги тўғрисида»ги қонунлар қабул қилингандан сўнг ўтган қисқа даврда деҳқон ва фермер хўжалиқларини ривожлантириш соҳасида ижобий ўзгаришларга эришилди. Қишлоқда ҳақиқий мулкдорлар сифига асос солинди, деҳқоннинг ерга, мулкка ва ўзи ишлаб чиқараётган маҳсулотга эгаллик ҳисси пайдо бўлди. Республикада аҳолисининг озик-овқат маҳсулотлари билан таъминлашда деҳқон ва фермер хўжалиқларининг ўрни ва ролини янада ошириш масалаларига катта эътибор берилди. Шунингдек, деҳқон ва фермер хўжалиқларини ривожлантиришга қаратилган қонунлар, ҳуқумат қарорлари ва бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар билан уларга бир қатор имтиёзлар яратилди.

Республика қишлоқ хўжалигида мулкчилик шаклларида кўра кооператив (жамоа хўжалиқлари, хўжалиқлараро корхоналар, ширкатлар уюшмалари, давлат хўжалиқлари

*Усманов М.Р. – ЖДПИ “География ўқитиш методикаси” кафедраси ўқитувчиси;
 Каршибаева Л.К. – ГулДУ “Экология ва география” кафедраси доценти, г.ф.н.;
 Каримов И.Э. – ЖДПИ “География ўқитиш методикаси” кафедраси ўқитувчиси.

негизда ташкил этилган хўжаликлар, жамоа мулкига айлантирилган фермалар ва бошқалар), давлат (давлат хўжаликлари, наслчилик заводлари, ўқув тажриба ҳамда тажриба хўжаликлари), хусусий (деҳқон ва фермер хўжаликлари, хусусийлаштирилган корхоналар), аҳолининг шахсий ёрдамчи хўжаликлари (шахсий эҳтиёжлар учун айрим қишлоқ хўжалик маҳсулотларини етиштириш) секторлари мавжуд. Республикада қишлоқ хўжалик маҳсулотининг 99 фоизи иқтисодийнинг нодавлат секторида ишлаб чиқарилмоқда.

Мустақиллик йилларида қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилиш ва мустаҳкамлаш чоратадбирлари амалга оширилди. Қишлоқда аграр ва иқтисодий муносабатларни ислоҳ қилишнинг ҳуқуқий асослари яратилди; мустақилликнинг биринчи йилларида қабул қилинган «Ер тўғрисида»ги, «Кооперация тўғрисида»ги, «Ижара тўғрисида»ги, «Деҳқон хўжаликлари тўғрисида»ги Қонунлар ва қишлоқ хўжалигини ислоҳ қилиш тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари ва Ҳукумат қарорлари қишлоқда янги ҳуқуқий муносабатларни вужудга келтиришга имкон берди.

Қишлоқда янгича хўжалик юритиш механизмининг, қишлоқ хўжалигини молиялаштириш, кредитлаш ва суғурта қилишнинг янги тизимининг, қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқарилган маҳсулот ва қишлоққа келтириладиган техника, ёкилғи ва минерал ўғитлар учун бўладиган ўзаро ҳисоб-китобнинг асослари ишлаб чиқилди ва тадбик этилди. Қишлоқ хўжалик корхоналарининг иқтисодий мустақиллиги кенгайди. Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини сотиб олишда шартномавий баҳолар тизими кенг қўлланилмоқда. Қишлоқ хўжалигида бошқарув тизими ва тамойиллари янгиланди. Совхозлар тугатилиб, улар мулкчиликнинг бошқа шаклларига ўзгартирилди ягона Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги ташкил этилди. Қишлоқ хўжалигига хизмат кўрсатиш мақсадида «Пахта банк», «Ғалла банк», «Мевасабзавот банк», «Турон-банк», «Замин-банк» тижорат банклари ва «Ўзагросуғурта» компанияси тузилди. Машина трактор парклари ташкил қилинди. Қишлоқ жойларида ижтимоий ва бозор инфратузилмаси жадал суръатларда шаклланди.

Республиканинг умумий ер фонди 44797,7 минг га, барча қишлоқ хўжалик ерлари 27987 минг га, шундан суғоришга яроқли ерлар 5 млн. га, суғориладиган ерлар майдони 4238,6 минг га, қишлоқ хўжалигида фойдаланиладиган ерларнинг умумий майдони салкам 32 млн. га, экиладиган ерлар 4090,2 минг га, ҳайдалма ерлар 4474,5 минг га.

Ўзбекистонда XX асрда суғориладиган ерлар майдони сезиларли кўпайди (1914 йилда 1809,5 минг га; 2014 йилда 4238,6 минг га). Кейинги ўн йилликларда ирригация-мелиорация ишларига катта эътибор берилди. Республика аҳолиси сонининг ўсиш суръатлари суғориладиган ерларни кенгайтириш суръатларидан ўсиб кетиш натижасида аҳоли жон бошига тўғри келадиган суғориладиган ҳайдалма ер майдони йилдан-йилга камайиб борди. Ерлардан оқилона фойдаланиш, уларни муҳофаза қилиш, тупроқ унумдорлигини тиклаш, табиий муҳитни асраш ва яхшилаш, хўжалик юритишнинг ҳамма шакллари тенг ҳуқуқлар асосида ривожлантириш учун шароитлар яратиш мақсадида республикада ер муносабатлари Ўзбекистон Республикасининг Ер кодекси (1998 йил апрел, 1998 й 1 июлидан амалга киритилган) билан тартибга солинади.

Бугунги кунда мамлакатимизнинг иқтисодий салоҳиятига ўзининг муносиб улушини қўшадиган, ҳар жиҳатдан салмоқли мавқега эга бўлган Жиззах вилоятида ҳам аграр соҳада туб ислохотлар изчил амалга оширилмоқда. Вилоятда аграр ислохотларнинг бориши, унинг минтақа иқтисодий тараққиётидаги ўрни, деҳқон-фермер хўжаликларининг ривожлантирилиши, эриштилаётган ютуқлар, йўл қўйилган хато ва камчиликлар, уларни олдини олиш чоралари, вилоят қишлоқ хўжалигида халқаро ҳамкорликнинг йўлга қўйилиши, тадбиркорлик, кичик ва ўрта бизнесни ривожлантириш масалаларига қаратилган кенг қўламли тадбирлар шулар жумласидандир. Ҳозирги вақтда вилоят қишлоқ аҳолиси деҳқончилик, чорвачилик ва қишлоқ хўжалигининг бошқа соҳаларида банддир.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш лозимки, ҳаётимизни яхшилаш, аҳоли турмуш

даражасини кўтариш, иктисодиётимиз самарадорлигини ошириш, халқимизни боқиш, истиқболимизни режалаш – хуллас, қандай муаммо, қандай масалани кўрмайлик, уларнинг аксарияти биринчи навбатда қишлоқ хўжалигига бориб такалади. Барчамизни боқадиган, озуқа берадиган соҳа-қишлоқ хўжалиги тармоғидир. Бинобарин, қишлоқ хўжалигининг асоси бўлган ер ресурсларидан оқилона фойдаланишга ҳар ким ўзининг муносиб ҳиссасини қўшиши лозим.

Адабиётлар:

1. Каримов И. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иктисодий, сиёсий мафкура. 1-жилд. - Т.: "Ўзбекистон", 1996.
2. Жўраев А. Қишлоқ хўжалигидаги ислохотлар // "Мулоқот" журнали, 2004 й., № 2-сон.
3. "Ўзбекистон Миллий энциклопедияси" 7-жилд. – Т., 1998.
4. Интернет маълумотлари.

Бадалов Ў.*

САМАРҚАНД ВИЛОЯТИДА ТУРИСТИК-РЕКРЕАЦИЯ РЕСУРСЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Аннотация: Ушбу мақола Самарқанд вилоятининг туристик-рекреация имкониятлари ва истиқбол ривожланишига бағишланган. Қўлаб табиий, тарихий, диний ёдгорликлар, буюк шахслар дафн этилган жойлар туризмни ривожлантиришга асос бўлади. Асосий эътибор Самарқанд шаҳри ва вилоят қишлоқ туманларида туризм индустриясини ривожлантириши истиқболларига қаратилган.

Калит сўзлар: халқаро ва маҳаллий туризм, туристик ресурс, саёҳат, экскурсия, туризм маркетинги, туристик объект, рекреация туризми, минерал сувлар, рекреацион объект, экотуризм, агротуризм, реклама, меҳмонхоналар, дам олиш уйлари ва санаториялар.

Перспективы развития туристско-рекреационных ресурсов Самаркандской области

Аннотация: Настоящая статья посвящена перспективам развития и туристско-рекреационных возможностей Самаркандской области. Многие естественные, исторические, религиозные памятники, места захоронения великих личностей создают основу развития туризма. Особое внимание обращено перспективам развития туристической индустрии города Самарканда и сельских районов области.

Ключевые слова: международный и местный туризм, туристический ресурс, путешествие, экскурсия, туристический маркетинг, туристический объект, рекреационные туризм, минеральные воды, рекреационный объект, экотуризм, агротуризм, реклама, гостиницы, дома отдыха и санатории.

Perspectives of touristic-recreation resources development in Samarkand region

Resume: This article is directed to perspectives development and touristic - recreation opportunities of Samarkand region. Many natural, historical, religious monuments, burial places of tourism development.

The main attention was paid to the touristic facilities cites as Samarkand especially. regions of the district.

Key words: international and local tourism, touristic resource, travelling, excursion object, recreation tourism, mineral water, recreation object, ecotourism, agro tourism, advertisement, hotels, health resorts and sanatoriums.

Самарқанд шаҳри Ўзбекистонда иккинчи йирик шаҳар ҳисобланади. Шаҳар асрлар давомида **Буюк Ипак йўли**нинг йирик савдо маркази сифатида тилга олинган. XIV ва XV асрлар давомида бу шаҳар темурийлар салтанатининг пойтахти вазифасини ўтаган ва ўша даврларда йирик илм-фан, маданият марказига айланган. Ҳозирги вақтда эса Самарқанд вилояти ўзини табиий шароити, ер усти тузилиши, рельефи, жануб ва шимол ҳамда шимоли-шарқ томонлари тоғликлардан иборатлиги туристик-рекреация имкониятларини ривожлантиришда аҳамияти бекиёсдир. Бу борада туризм ва рекреация ресурслари талабларига жавоб берадиган замонавий маиший хизмат кўрсатиш соҳаларини шакллантириш, янги иш ўринларини ташкил қилиш, меҳмонхона ва дам олиш уйлари, санатория, савдо, ресторан ва бошқа объектларни қуриш муҳим аҳамият касб этади.

Бундай объектларни барпо этишда ҳудуднинг табиий ва рекреация ресурсларини баҳолаш зарур. Ҳозирги кунда Самарқанд вилоятининг Ургут туманидаги Чакилкалон, Омонқўтон, Қоратепа тоғларини энг характерли хусусияти шундан иборатки, унинг табиий шароити, гидрологик ресурслари, иқлим ва ўсимлик дунёсини ўзига хослиги қўлаб дам олиш зоналари ва оромгоҳлар қуришга шароит яратади. Минтака

*Бадалов Ўткир Бадал ўғли – Самарқанд давлат университети, Табиий фанлар факультети География кафедраси ўқитувчиси. E-mail. utkir.badalov@yandex.ru., badalov-u@samdu.uz.

Мирзаахмедов Х.С., Самиев У.А. <i>Эркин иқтисодий зоналар: назария ва амалиёт</i>	78
Ибрахимов Х.С., Жумаханов Ш.З. <i>Халқаро транспорт коридорларининг ривожланиш омиллари ва унда Ўзбекистон иштирокининг истиқболлари</i>	81
Калонов Б.Х., Мухаммедова Н.Ж., Буранов Ё.Р. <i>Навоий вилояти демографик кўрсаткичларининг ўзига хос хусусиятлари</i>	85
Федорко В.Н. <i>Некоторые вопросы природно-хозяйственного районирования Среднего Зарафшана</i>	87
Усманов М.Р., Каршибаева Л.К., Каримов И.Э. <i>Аграр соҳадаги ислохотлар ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари</i>	93
Бадалов Ў. <i>Самарқанд вилоятида туристик-рекреация ресурсларини ривожлантириш истиқболлари</i>	95
Қурбонов Ш.Б., Жаббаров К.Й. <i>Ўзбекистон қишлоқ жойларининг инвестиция муҳити ва иқтисодий фаоллиги ҳақида</i>	98
Файзуллаев М.А. <i>Жанубий Ўзбекистонда аграр-индустриал циклнинг шаклланиши ва ривожланиши</i>	103
Ражабов Ф.Т. <i>Турли табиий-хўжалик районларда кўп тармоқли фермерчиликни ривожлантириш масалалари</i>	105
Гопиров М.О. <i>Некоторые вопросы промышленной политики Республики Узбекистан</i>	109
Абдалова З.Т. <i>Минтақалар ривожланишида инновацияларнинг аҳамияти</i>	111
Жаббаров К.Й. <i>Янги банк хизматлари – мамлакат ва минтақаларнинг жадал ривожлантириш омилли</i>	114
Абдуллаева Г.М., Хақимжонов Д.Ш. <i>Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш ҳажмини ошириш масалалари</i>	117
Мавлонов А.М. <i>Мустақиллик йилларида шаҳарларнинг функционал типларидаги ўзгаришлар</i>	120
Қодиров М.А., Ҳасанов Ж.Ю. <i>Самарқанд вилояти меҳнат ресурслари сонининг ўсиши</i>	123
Абдуллаев А.Г. <i>Хоразм вилояти озиқ-овқат саноати ҳудудий кластерини шакллантириш масалалари</i>	125
Алланов Ш.Қ., Алланов Қ.А. <i>Жанубий Ўзбекистон атмосфера ҳавосининг трансчегаравий ифлосланиши ва унинг аҳоли саломатлигига таъсири</i>	129
Муртазаев И.Б. <i>Минтақалар ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг асосий хусусиятлари (Навоий вилояти мисолида)</i>	133
Мадаминов З., Бердиев Ғ. <i>Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А. Каримовнинг “Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида” асарида халқ истеъмол моллари ишлаб чиқариш муаммоларининг ёритилиши</i>	135
Обидов У., Жабборов А., Ташпўлатова М. <i>Ўзбекистон табиатини хўжалик жиҳатидан ўрганиш (1929-1941 йй.)</i>	137
Комилова Н., Мухаммедова Н. <i>Ўзбекистон аҳолиси ўлимининг географик тафовутлари</i>	139
Ибрагимов Л.З. <i>Аҳоли бандлиги ва унинг ўзига хос хусусиятлари</i>	143
Ахмадалиев Ю.И. <i>Ердан фойдаланишининг ҳудудий ташиқил этилишини такомиллаштиришининг географик жиҳатлари</i>	146
Янчук С.Л. <i>Некоторые вопросы использования поведенческого и пространственно-временного методов в исследовании поляризованного ландшафта</i>	148
Таштаева С.К. <i>Йирик шаҳарлар ва уларнинг район ҳосил қилувчи роли</i>	151
Исматов Ж.А. <i>Мустақиллик йилларида Ўзбекистон шаҳар аҳолисининг ўсиши.</i>	154